

Basisinkomen

Van Utopie naar Realiteit

Pleidooi voor een bestaansgarantie voor iedereen

Colofon

ISBN: 978 94 6365 258 2

1e druk 2020

© 2020, Drs. Jan Soons

Exemplaren zijn te bestellen via de boekhandel
of rechtstreeks bij de uitgeverij:

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

Telefoon: 058 - 289 48 57

www.elikser.nl

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaand schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Basisinkomen

Van Utopie naar Realiteit

Pleidooi voor een bestaansgarantie voor iedereen

Drs. Jan Soons

Inhoud

Introductie		7
Hoofdstuk I	Zijn we wel zo welvarend als het lijkt?	13
Paragraaf 1	De welvaartsverdeling in Nederland	13
Paragraaf 2	Het probleem van de armoedeval	18
Paragraaf 3	Wat kunnen de effecten zijn van leven onder de armoedegrens?	25
Hoofdstuk II	Hoe zal de arbeidsmarkt zich in de toekomst ontwikkelen?	29
Paragraaf 1	Schommelingen in de werkgelegenheid zijn van alle tijden	29
Paragraaf 2	De structurele component maakt de arbeidsmarkt nog minder voorspelbaar	31
Hoofdstuk III	Welke lessen kunnen we uit het verleden trekken?	40
Paragraaf 1	De idee van een universeel basisinkomen dateert al van heel lang geleden	40
Paragraaf 2	Experimenten met vormen van basisinkomen	45
Paragraaf 3	Hoe wordt er in Nederland gedacht over invoering van het basisinkomen?	55
Paragraaf 4	Basisinkomen en politieke besluitvorming	60
Hoofdstuk IV	De financiële haalbaarheid van een basisinkomen in Nederland	63
Paragraaf 1	Inleiding	63
Paragraaf 2	Voorstel van de Vereniging Basisinkomen doorgerekend door het NIBUD	65
Paragraaf 3	Voorstel van Wouter Keller doorgerekend door het CPB	80
Paragraaf 4	De verschillen in uitgangspunten tussen NIBUD en CPB	89
Paragraaf 5	Wie zouden er voor het basisinkomen in aanmerking moeten komen?	91

Hoofdstuk V	Te verwachten effecten van invoering van een basisinkomen in Nederland	93
Paragraaf 1	Inleiding	93
Paragraaf 2	Te verwachten gedragseffecten	96
Paragraaf 3	Effecten op de verdeling van onze welvaart	106
Paragraaf 4	Welke kansen biedt een basisinkomen aan de samenleving?	112
Paragraaf 5	Conclusie	128
Hoofdstuk VI	Politieke haalbaarheid	130
Paragraaf 1	Politieke worsteling	130
Paragraaf 2	Kentering in politieke standpunten?	137
Hoofdstuk VII	Tot slot	145
Paragraaf 1	Met het basisinkomen kent onze economie alleen maar winnaars	145
Paragraaf 2	Parallellen met 'De Verlichting'	147
Paragraaf 3	De idee van het basisinkomen is toch vooral ook een beschavingsoffensief	151
Biografie		153

Introductie

Hoe kan het dat grote economen als Milton Friedman en Friedrich Hayek, beiden de grondleggers van het neoliberalisme, maar ook de Amerikaanse president Richard Nixon als republikein van het zuiverste soort, in hun tijd pleitten voor invoering van een universeel basisinkomen? Die vraag drong zich steeds nadrukkelijker bij mij op toen ik daarover in een artikel had gelezen.

Al jaren wist ik van het bestaan van de ideeën rond het basisinkomen, maar ik dacht dat dit onderwerp behoorde tot het gedachtengoed van idealisten die gespeend waren van realiteitszin.

Ik ben me daarin nader gaan verdiepen en naarmate ik verder kwam in mijn ontdekkingsstocht, ging ik inzien dat de idee van een universeel basisinkomen verre van een utopie is.

Toeval of niet, maar tijdens mijn tocht kwam ik gaandeweg berichten in de media tegen, waardoor ik telkens opnieuw naar het onderwerp ‘basisinkomen’ werd getrokken.

Het begon met de berichtgeving over de vreselijke gebeurtenissen rond het toeslagenbeleid in Nederland, welke eind 2019 begon. Veel gedupeerden waren of zijn nog steeds tot de bedelstaf veroordeeld en werden plotseling geconfronteerd met torenhoge schulden.

De Tweede Kamer liet dit niet over zijn kant gaan en eiste ogenblikkelijk adequate oplossingen. Schoorvoetend gaven de verantwoordelijke bewindslieden toe dat het toeslagen- en uitkeringensysteem onhoudbaar is. De Belastingdienst beschikt nu eenmaal niet over voldoende capaciteit en/of

kennis om zo veel toeslagen en uitkeringen goed te managen. Vriend en vijand zijn het erover eens dat het hele systeem daarom op de schop moet, maar hoe? Nu, juli 2020, is er nog geen zicht op een oplossing.

Nog maar net bekomen van die verschrikkelijke toeslagen-affaire wordt de wereld opgeschrikt door de gevolgen van het coronavirus. De impact hiervan is wereldwijd immens en ook Nederland heeft alle wapens uit de kast gehaald om de kwaal maar ook de economische gevolgen ervan te bestrijden. De direct verantwoordelijke ministers buitelden bijna over elkaar heen om ons allen ervan te overtuigen dat de Staat voldoende diepe zakken heeft om iedereen te helpen om door de crisis heen te komen.

Wat zou het betekenen als iedere Nederlander op het moment van de uitbraak van deze ongekende crisis de zekerheid van een basisinkomen zou hebben gehad? Hoe zouden de ZZP'ers, freelancers en flexwerkers zich dan hebben gevoeld?

Tijdens mijn 'ontdekkingsreis' las ik als een van de eerste boeken de bestseller van Rutger Bregman, met de prikkelende titel *Gratis Geld voor Iedereen*. Een formidabel boekwerk gebaseerd op heel veel (literatuur) onderzoek. Het boek van Bregman herinnerde mij ook aan een boek dat ik al eerder had gelezen van de filosoof en historicus Yuval Noah Harari. In zijn boek *21 Lessen voor de 21ste Eeuw* plaatst hij het onderwerp 'basisinkomen' in een nog bredere context.

Harari waarschuwt voor toekomstige ontwikkelingen op de arbeidsmarkt die ronduit bedreigend zijn voor de werkende

mens. Hij voorspelt dat binnen enkele decennia de massa werknemers overbodig wordt door de te verwachten gigantische versnelling in de robotisering en automatisering. En daarom bepleit hij een scheiding tussen werk en inkomen en een garantie aan mensen om in de basisbehoeften te kunnen voorzien.

Alhoewel er breed over de hele wereld, vanaf de Eerste Wereldoorlog, serieus en concreet is nagedacht over de een of andere vorm van basisinkomen, is nergens sprake geweest van een daverend succes. Er zijn beslist wel successen geboekt, maar deze waren te kleinschalig om deze experimenten één op één te kopiëren in een land als bv. Groot-Brittannië of de Verenigde Staten.

Wat we van al die experimenten wel hebben geleerd, is dat het basisinkomen een sociaaleconomische omgeving veronderstelt waarin het goed kan gedijen. In een wereld waarin het adagium geldt 'ieder voor zich en God voor ons allen' – de neoliberale gedachte in optima forma - zal het niet kunnen bestaan. Het vergt een mens- en maatschappijbeeld waarin men ook voor de minstbedeelden goed wil zorgen. En een land dat inclusief welvarend wil zijn en het welzijn van alle burgers tot hoogste doel verheft.

Het duurde tot het jaar 1991 voordat in Nederland de Vereniging Basisinkomen werd opgericht.

In de sindsdien verstreken decennia heeft deze vereniging zich op alle mogelijke manieren en met hartstocht ingezet om de Nederlandse politiek rijp te maken voor het basisinkomen. Dankzij de volharding van de Vereniging Basisinkomen,

de vele leden en sponsors, is het haar gelukt de ideeën die binnen de Vereniging inmiddels waren gevormd, door te laten rekenen door het NIBUD.

Een andere initiatiefnemer, prof. dr. Wouter Keller (econometrist), heeft een eigen model ontwikkeld en via de fractie van Forum voor Democratie laten doorrekenen door het CPB.

En wat schetst de verbazing: het idee van een basisinkomen, dat ooit is bedacht door de filosoof en staatsman Thomas More in zijn *Utopia*, blijkt op basis van alle genoemde doorrekeningen een zeer groot realiteitsgehalte te bevatten.

Het is afhankelijk van de politieke moed om uit de diverse voorstellen die inmiddels ter tafel liggen een keuze te maken en Nederland een voorbeeld voor de rest van Europa en de wereld te laten zijn.

Gelukkig blijken steeds meer politieke partijen, zoals GroenLinks en D66, zich hardop uit te spreken vóór invoering van een basisinkomen. Helaas verdedigen de Partij van de Arbeid en de SP, althans formeel, nog steeds de ideeën rond basisbanen, doch blijkens een recent onderzoek van O & I Research (mei 2020) toonde de achterban van PvdA., SP, GroenLinks en Partij voor de Dieren zich in meerderheid voorstander van invoering van een universeel basisinkomen. Blijkens datzelfde onderzoek zijn VVD'ers het minst te winnen voor dit idee. Maar ook binnen die partij nemen de weerstanden af.

De aanhangers van deze partij zal vooral het laatste hoofdstuk, waarin ik de gevolgen van invoering bespreek, wel aanspreken, waarna zij, naar ik hoop, gaan begrijpen waarom het basisinkomen geen linkse hobby is maar juist door neoliberalen in het verleden werd gepropageerd.

Hoofdstuk I - Zijn we wel zo welvarend als het lijkt?

Paragraaf 1. De welvaartsverdeling in Nederland

Gemeten naar de wereldmaatstaven ontvangen wij in Nederland gemiddeld een goed loon en genieten wij van een hoge levensstandaard. Uitgaande van de koopkracht van een land, dus rekening houdend met de lokale prijzen en het inkomen, staat Nederland op de 14^e plaats op de wereldranglijst (*Bron IMF 2019*) en op de 6^e plaats in Europa.

Nederland staat bekend als een verzorgingsstaat en beschikt over een groot sociaal vangnet, waardoor armoede door tal van regelingen wordt voorkomen.

Tevens beschikken we per hoofd van de bevolking over een gemiddeld vermogen van ruim 163.000 euro, dus ook in dit opzicht kunnen we met tevredenheid vaststellen dat we gemiddeld echt wel welvarend zijn. Maar gemiddelden zeggen lang niet alles. Daar kunnen heel wat uitschieters naar boven en naar beneden achter schuilgaan.

Kijken we op basis van dezelfde gegevens naar de verdeling van inkomen en vermogen, dan valt op dat de inkomens- en vermogensverdeling, ook in het als egalitair bekendstaande Nederland, nog altijd grote verschillen vertoont.

Het CBS berekent jaarlijks de verdeling van de zogenaamde gestandaardiseerde inkomens in Nederland. Met gestandaardiseerd inkomen wordt bedoeld het besteedbaar inkomen gecorrigeerd voor grootte en samenstelling van het huishouden. Dit wordt ook wel de koopkracht per huishouding genoemd.

Van de 7,7 miljoen huishoudens die Nederland telt, moeten ruim 2,2 miljoen huishoudens rondkomen van een gestandaardiseerd inkomen van ca. 2.000 euro per maand, terwijl 55.100 huishoudens volgens dezelfde rekenmethodiek de beschikking hebben over tenminste vijfmaal zoveel. *(Bron: CBS 2018)*

In een in juni 2020 verschenen studie van het Centraal Planbureau (CPB) in samenwerking met het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) wordt gesteld dat armoede in Nederland nog steeds een hardnekkig probleem is waar, afhankelijk van de conjunctuur, ongeveer 1 miljoen personen jaarlijks mee te maken heeft. Zo leefden in 2017, tijdens een periode van hoogconjunctuur, 939.000 personen (5,7%) in een huishouden met een inkomen onder de armoedegrens, die het SCP definieert als 'niet-veel-maar-toereikend'. *(Bron: CPB/SCP 2020, Kansrijk Armoedebeleid)*

Ca. 1 miljoen mensen leven onder de armoedegrens en 2,2 miljoen huishoudens moeten rondkomen van ca. 2.000 euro per maand.

CPB en SCP voorzien dat het aantal personen in armoede na 2021 als gevolg van ingezet beleid nog met ruim een kwart zal toenemen. Dit wordt vooral veroorzaakt door een structurele en geleidelijke verlaging van de bijstandsuitkeringen tot 2035. *(Bron: CPB/SCP 2020 Kansrijk Armoedebeleid)*

En qua vermogensverdeling is de ongelijkheid nog groter. In 2018 hadden 207.400 personen in Nederland een vermogen van meer dan 1 miljoen euro, van wie ruim 37.000 een

vermogen van meer dan 2 miljoen euro bezaten. (*Bron: CBS 2018*).

De werkloosheid is in Nederland in 2020, vlak voor de wereldwijde uitbraak van de coronacrisis, met 2,9 % (*Bron: CBS maart 2020*) ongekend laag, en zal zeker niet veel lager kunnen uitkomen, omdat er in de economie altijd sprake zal zijn van een zogenaamde frictiewerkloosheid. Dat wil zeggen een kortdurende werkloosheid die ontstaat tijdens het zoeken of wisselen van een baan.

Het hierboven genoemde zeer lage werkloosheidspercentage van 2,9 klinkt zeer bemoedigend, maar wordt geflatteerd door het grote aandeel van flexwerkers en ZZP'ers. Terwijl 5,3 miljoen werknemers een vaste baan hebben, telt Nederland nu ongeveer 2 miljoen flexwerkers en 1,1 miljoen ZZP'ers. (*Bron: CBS 2018*) Dat is dus 36,9% van de totale beroepsbevolking. Het toont de grote scheefgroei aan op de arbeidsmarkt met alle welzijnsperikelen van dien. Deze groep heeft het extra zwaar te verduren. Niet alleen behoren zij tot de laagst betaalden en behoren daarmee voor een groot gedeelte tot de groep huishoudens die moeten rondkomen van ca. 2.000 euro per maand, maar hun welzijn wordt ook nog eens door de baanonzekerheid geschaad.

Nederland telt 5,3 miljoen mensen met een vaste baan en 2 miljoen mensen met een flexcontract. Het aantal ZZP'ers bedraagt 1,1 miljoen.

Uit onderzoek van Peter van der Meer en Rudi Wielers, beiden verbonden aan de Universiteit van Groningen, blijkt dat tijdelijk werk een sterk negatief effect heeft op welzijn. Tijdelijke banen omschrijven zij als 'wegwerpbanen' vanwege de lage kwaliteit van arbeid en het gebrek aan toekomstperspectief. Tevens blijkt dat de kans op werkloosheid uit een tijdelijke baan aanzienlijk groter is dan uit een vaste baan, dat werkgevers niet of nauwelijks investeren in tijdelijke medewerkers en dat er nauwelijks sprake is van doorstroming naar een vaste baan. De onderzoekers concluderen dat de flexibilisering van de arbeidsmarkt ertoe heeft geleid dat het ene kwaad met het andere wordt bestreden. (*Bron: Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken 2014, pag. 141-155*)

We weten uit ervaring dat de zogenaamde flexibele schil het eerst wordt afgepeld bij economische tegenspoed. Nog zeer recent bleek dat bij de uitbraak van de coronacrisis, waarbij flexwerkers bij bosjes aan de kant werden gezet.

Afhankelijk van de voorafgaande arbeidsduur (tenminste 26 weken) konden zij aanspraak maken op een WW-uitkering, maar belandden direct of op korte termijn daarna in de Bijstand. En belanden in de Bijstand gaat niet zomaar. Voordat je daarvoor in aanmerking komt, dien je de overwaarde van je eigen huis en het grootste deel van je spaargeld op te eten en mag je normaliter geen andere bezittingen hebben, zoals een auto, caravan, etc.

De stelling lijkt me gerechtvaardigd dat het in zo'n rijk en

redelijk beschaafd land als Nederland niet mag bestaan dat zo velen een onzeker en pover bestaan leiden.

De vraag die hierop aansluit is of en zo ja hoe deze groep mensen kan ontstijgen aan haar povere bestaan. Immers zolang mensen, die tot deze relatieve armen behoren, zelf het heft in handen kunnen nemen, zouden zij initiatieven kunnen ontplooien om meer welvaart en welzijn voor zichzelf te realiseren. Maar dat is nog maar de vraag.

Paragraaf 2. Het probleem van de armoedeval

Nederland kent een zeer uitgebreid systeem van fiscale en sociale voorzieningen, waarmee wordt beoogd iedereen voldoende bestaanszekerheid te geven, waardoor niemand onder de armoedegrens komt. Wij kennen inmiddels zo'n vijftig regelingen. Deze zijn gedurende de laatste tachtig jaar, dus heel geleidelijk, binnen ons systeem en dikwijls met de beste bedoelingen tot stand gekomen.

Van kinderbijslag, kindgebonden budget, zorg- en huurtoeslag, kinderopvangtoeslag, diverse uitkeringen voor jonggehandicapten, uitkeringen krachtens de Participatiewet uit 2015, tot kortingen op de inkomstenbelasting, zoals de algemene heffingskorting, ouderenkorting, heffingskorting jonggehandicapten, inkomensafhankelijke combinatiekorting, alleenstaande-ouderkorting, levensloopverlofkorting en vele andere.

Maar ondanks het ingewikkelde systeem van toeslagen en uitkeringen, ter voorkoming dat mensen in armoede vervallen, zijn er toch nog steeds ca. 1 miljoen mensen die onder de armoedegrens leven (zie paragraaf 1).

Van de werkende beroepsbevolking zijn er ca. 500.000 werknemers die een minimumloon verdienen (in 2020: netto 1.643 euro per maand, incl. 8% vakantiegeld). Daarnaast zijn er maar liefst 2,2 miljoen mensen die van niet veel meer (ca. 2.000 euro netto per maand, incl. vakantiegeld) moeten rondkomen. De oorzaak hiervan ligt in wat economen de armoedeval noemen.

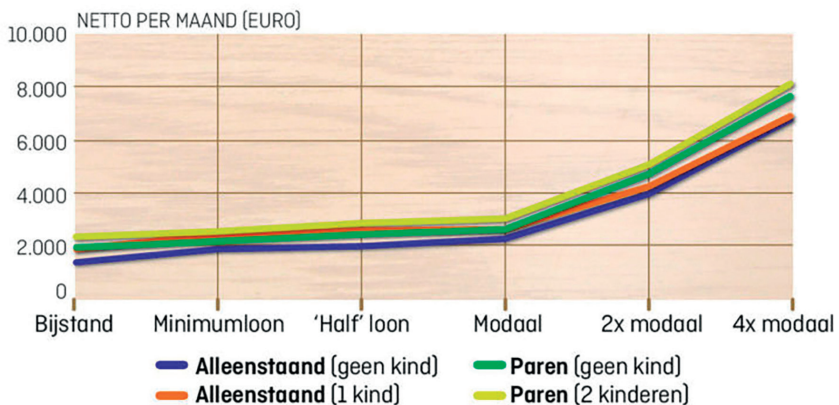
Wie zich verdiept in de vraag hoe dit toch kan bestaan, ontdekt dat dit wordt veroorzaakt door de inkomensafhankelijkheid van ons stelsel van uitkeringen, toeslagen en belastingkortingen.

Naarmate het inkomen stijgt, verdampen de huurtoeslag, de zorgtoeslag en het kindgebonden budget, waardoor het systeem automatisch nivelleert.

Onderstaande grafiek laat zien dat het voor een alleenverdiener nagenoeg niets uitmaakt of je in de bijstand zit, een minimumloon of een modaal inkomen verdient. Het besteedbaar inkomen verandert nagenoeg niets.

Netto per maand

Naar gezinstype en inkomensgroep

©ELSEVIER WEEKBLAD

Bron: Prof. dr. Wouter Keller in *Elseviers Weekblad* van 11 sept. 2019

Wie de grafiek nog eens bestudeert, ziet dat werken in ons land amper loont.

Tijdens een in februari 2020 door de Vereniging Basisinkomen georganiseerde bijeenkomst gaf prof. dr. Wouter Keller, econometrist en oud-directeur van het CBS, een buitengewoon interessante masterclass, waarin hij de problematiek van de armoedeval duidelijk en ook aan de hand van voorgaande grafiek uitlegde. Deze toont hoe de armoedeval uitwerkt voor de verschillende inkomenscategorieën.

Keller benoemde de situatie van de alleenverdiener, ongeacht of hij of zij een partner heeft en ongeacht de vraag of er kinderen zijn.

De alleenverdiener die in de bijstand terechtkomt, zou ervoor kunnen kiezen om een eigen bedrijf te starten en ernaar te streven om over een paar jaar tenminste een modaal inkomen te verdienen.

Indien hij/zij hierin zou slagen, zou zijn besteedbaar inkomen in vergelijking met de bijstand slechts 13% toenemen.

En wie nu een minimumloon verdient en vervolgens een prachtige promotie zou maken waarmee hij/zij een modaal inkomen zou gaan verdienen, ziet het besteedbaar inkomen met slechts 4 % toenemen.

Er zijn, aldus Keller, zelfs situaties denkbaar waarbij het besteedbaar inkomen in het geheel niet toeneemt of zelfs licht afneemt. Werken vanaf de bijstand tot aan modaal loont dus absoluut niet!

Een heel triest voorbeeld hiervan vernam ik nog onlangs. Een